

ประเพณีจีนในภาคตะวันออก

The Traditions of Chinese in the East of Thailand

ประสิทธิ์ เงินชัย*

Lanjun Huang**

บทนำ

ประเพณีวัฒนธรรมรวมถึงความเชื่อของชาวจีนในภาคตะวันออกของประเทศไทย ประเพณีสำคัญของชาวจีนที่ยังเหลืออยู่และได้รับการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในภาคตะวันออกของไทย มีหลายประเพณีด้วยกัน เช่น ตรุษจีน 春節 สารทจีน 中元节 เซ็งเม้ง 清明節 เทศกาลกินเจ 九皇勝會 เป็นต้น วัฒนธรรมประเพณีที่ตกทอดสู่รุ่นลูกหลานของชาวจีนในภาคตะวันออก ของประเทศไทยในปัจจุบัน ชาวจีนเชื่อในสิ่งที่เรียกว่า วิญญาณ ภูตผี เทพเทวดา และสิ่งที่ชาวจีนให้ความสำคัญนับถือ ความเคารพนับถือต่อผู้อาวุโสทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว ความผูกพันในครอบครัว รวมถึงประเพณีความเชื่อที่ตกทอดจากบรรพบุรุษมาอย่างตนเอง ประเพณีที่ชาวจีนยังถือปฏิบัติตามบรรพบุรุษและให้ความสำคัญสืบเนื่อง การปฏิบัติตามความเชื่อที่ตกทอดกันมาตั้งแต่ปู่ย่าหรืออากงอาม่าที่ชาวจีนยึดถือปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน มีแนวคิด คติ และความเชื่อ ชาวจีนมีความเชื่อว่า วิญญาณของบรรพบุรุษของตนมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองและอำนวยความสะดวกร่วมเย็น ทั้งยังเชื่อกันอีกด้วยว่า คนจีนต้องจงรักภักดีและเคารพต่อผู้อาวุโสใน

* อาจารย์ประจำบางช่วงเวลา คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** อาจารย์ประจำบางช่วงเวลา คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ครอบครัว เมื่อผู้อาวุโสยังมีชีวิตอยู่ แม้เมื่อผู้อาวุโสถึงแก่กรรมไปแล้ว คนจีนมีความเชื่อว่า เมื่อคนตายไปแล้วจะกลายเป็นผี ในหนังสือหลี่จี้ (ตำราเกี่ยวกับพิธีการต่างๆ) มีคำกล่าวไว้ว่า “คนตายไปแล้วจะกลายเป็นผี” ผีมีความสามารถพิเศษที่คนเป็นไม่อาจกระทำได้ สามารถนำความสุขหรือภัยพิบัติมาให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ ตั้งแต่สมัยโบราณมา คนจีนมีความยึดมั่นในความเชื่อที่ว่า วิญญาณมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง และวิญญาณมีอิทธิพลต่อทุกสิ่ง คนจีนจึงต้องรับใช้ รวมทั้งเอาใจด้วยการทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ และประกอบพิธีต่างๆ เป็นการแสดงความเคารพต่อวิญญาณ เพื่อให้ได้รับแต่สิ่งดีและได้รับการคุ้มครอง ในสมัยปัจจุบันการเคารพต่อวิญญาณบรรพบุรุษก็ยังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ในระบบครอบครัวจีนโดยทั่วไป คนจีนมักจัดรูปบูชาไว้ที่ศาลเจ้าเล็กๆ ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อแสดงความเคารพต่อดวงวิญญาณนั่นเอง

คำสำคัญ: ประเพณีจีน, ภาคตะวันออก, ประเทศไทย

Abstract

The traditions of the Chinese which we see clearly through many events are associated with the practice of everyday life. They also reflect the significance of family, relatives, elders and ancestors both dead and the living. Traditions are including beliefs for instance belief about God, auspicious days, auspicious words, orange as fortune fruit, and belief in red color as symbolized lucky and prosperity. In addition to the traditional practices have inherited thoughts and stratagem to the children and also have created love and family commitments, consistency of the clans and families, generosity, and sharing. The principal traditions that Thai People know Chinese New Year Festival, Qingming Festival, Zongzi Festival, Spirit Festival, and even Moon Festival are festivals with which Thais are familiar.

Keywords: The Traditions of Chinese, East, Thailand

การปิดกวาดก่อนตรุษจีน

ชาวจีนเรียกช่วงเวลาตั้งแต่วันที่ 23 เดือน 12 จนถึงสิ้นปี ตามปฏิทินจีนทรงคิดว่า “วันแห่งการต้อนรับปีใหม่” หรือ “วันแห่งการปิดกวาด” ซึ่งถือเป็น การทำความสะอาดบ้านครั้งใหญ่ การปิดกวาดก่อนวันตรุษจีนเป็นประเพณี นิยมอย่างหนึ่งของชาวจีน ก่อนตรุษจีน ทุกบ้านทุกครอบครัวจะทำความสะอาด บริเวณบ้านของตนเอง ชัดล้างข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ชักล้างที่หลับที่นอน ชักเสื้อผ้า เก็บกวาดเช็ดถูบ้าน ปิดฝุ่นกวาดหยากไย่ หรือทาสีประตูหน้าต่าง รวมถึงตัวบ้านให้ใหม่ ชาวจีนที่มีอาชีพประมงในภาคตะวันออกจะทำความสะอาด เรือ รวมถึงอุปกรณ์ในการจับปลาทุกชนิด รวมถึงการนำรถยนต์ที่ใช้ เป็นพาหนะล้างทำความสะอาด เพราะในวันถือของวันตรุษจีน คือ วันชิวอิก 正月 ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ของจีน จะห้ามทำความสะอาดหรือปิดกวาดบ้าน เพราะเชื่อว่าถ้าปิดกวาดบ้านจะปิดกวาดโชคลาภทิ้ง ในอดีตผู้หญิงที่เป็นภรรยา จะห้ามออกจากบ้านไปอวยพรปีใหม่ และห้ามกลับไปบ้านแม่ในวันปีใหม่ ทุกคนห้ามพูดเรื่องอัปมงคล ห้ามทะเลาะเบาะแว้ง รวมทั้งห้ามทำอุปกรณ์ เครื่องใช้ แตกเสียหาย ตลอดจนห้ามเชิญหมอมายที่บ้าน เนื่องจากความเชื่อ ที่ว่า ถ้าหมอตั่งตั้งแต่ต้นปีก็จะเจ็บป่วยตลอดปี ตั้งแต่วันชิวอิกหรือวันที่ 1-4 ของปีใหม่ตามปฏิทินจีนทรงคิด ห้ามคนในบ้านทำสิ่งไม่เป็นมงคลทั้งหลาย ตั้งแต่ใช้เข็มเย็บผ้า กรรไกร กวาดบ้าน และในอดีตยังห้ามกินข้าวต้มใน วันที่ 1 ด้วย เพราะข้าวต้มเป็นอาหารของคนยากจนหรือขอทาน เมื่อเข้า วันที่ 5 จึงจะเริ่มผ่อนคลายเป็นปกติห้ามต่างๆ และเข้าสู่ภาวะปกติ

หลังจากวันแรกของปีใหม่ผ่านพ้นไป บรรดาหญิงที่ออกเรือนไปแล้ว จะกลับไปอวยพรพ่อแม่และญาติพี่น้อง พร้อมสามีและลูกๆ ที่ชาวจีนเรียกว่า กลับบ้านแม่ หรือหุยเหนียงเจีย 回娘家 ซึ่งถือเป็นโอกาสพิเศษๆ ไปเยี่ยม คารวะคุณตา คุณยาย คนเฒ่าคนแก่ หญิงออกเรือนส่วนใหญ่จะไม่กลับบ้าน มือเปล่า แต่จะนำขนมหรือของฝากไปให้ญาติพี่น้องหรือพ่อแม่ ตลอดจนพก อั่งเปา 红包 ไปฝากหลานๆ ด้วยเช่นกัน แต่การกลับไปบ้านนี้ จะกินแค่ข้าว แค่มือเที่ยงโดยจะกินพร้อมหน้าพร้อมตากันทั้งครอบครัว ไม่มีการนอนค้างคืน

ตามธรรมเนียมเดิม ก่อนกลับคุณตาคุณยายจะแต้มสีแดงที่หน้าผากหลานๆ เพื่อให้เป็นสิริมงคลและป้องกันภูตผีปีศาจมารังควาน ด้วยหวังให้เด็กๆ เติบโตขึ้นอย่างแข็งแรง ปราศจากโรคภัย พร้อมทั้งมอบอั่งเปา 红包 ให้กับหลานๆ ว่าเป็นเงินปากถุง

สมัยก่อน มีนิทานแปลกๆ เกี่ยวกับการปิดกวาดอยู่เรื่องหนึ่ง (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2547, หน้า 201-204) เล่าว่า คนโบราณเชื่อว่าตามร่างกายของคนเรามีเทพอาศัยอยู่ เรียกว่า เทพซานชื่อ เป็นเทพสามองค์ องค์หนึ่งอยู่ที่หัว องค์หนึ่งอยู่ที่ท้อง องค์หนึ่งอยู่ที่เท้า เทพทั้งสามองค์นี้จะอยู่ในตัวของทุกคน เทพซานชื่อเป็นเทพที่ขี้ประจบประแจง แต่มีนิสัยชอบนินทาว่าร้ายมนุษย์อยู่เป็นนิจ เพ็ญทูลแต่เรื่องร้ายๆ ของมนุษย์ต่อเจ๊กเซียนฮ่องเต้ 玉上皇帝 นานวันเข้าจนเจ๊กเซียนฮ่องเต้หลงเชื่อว่า โลกของพวกมนุษย์เต็มไปด้วยความเลวร้ายตามที่เทพซานชื่อเพ็ญทูล

มีครั้งหนึ่ง เทพซานชื่อได้เพ็ญทูลว่า มนุษย์นั้นสาปแช่งพระองค์อยู่ และไม่ให้ความเคารพต่อเจ๊กเซียนฮ่องเต้ เจ๊กเซียนฮ่องเต้โกรธมาก สั่งให้ตรวจสอบสวนเรื่องราวการกระทำของมนุษย์ดังกล่าวให้ชัดเจนโดยเร็ว โดยให้แมงมุมชักใยเป็นเครื่องหมายไว้ที่ได้หลังคาบ้านของมนุษย์ที่สาปแช่งหรือไม่เคารพเหล่าทวยเทพ และยังมีมอบหมายให้เทพหวังหลิงกวานมายังโลกมนุษย์ในวันสิ้นปี หากเจอสัญลักษณ์ใยแมงมุมที่บ้านของใคร ก็ให้ประหารคนในบ้านนั้นให้หมด เทพซานชื่อเห็นว่า แผนการดูจะเป็นไปตามที่คิด จึงรีบฉวยโอกาสลงมายังโลกมนุษย์ ทำใยแมงมุมปกคลุมที่มุมบ้านทุกหลัง โดยหวังจะให้ถูกเทพหวังหลิงกวานประหารไปเสียให้สิ้นซาก เทพเจ้าเตาไฟที่ 灶王爷 เป็นที่เคารพและกราบไหว้ของชาวจีนมาแต่โบราณ เพราะชาวจีนค้นพบไฟมาตั้งแต่โบราณ และเชื่อว่าเตาไฟใหญ่จะมีเทพเจ้าสถิตอยู่ ภายหลังเปลี่ยนเป็นไหว้สังเ้าขึ้นสวรรค์ ซึ่งเทพเจ้าจะขึ้นสวรรค์กันหมดยกเว้นแต่ ตีจู่เอี้ย (เจ้าที่) 地主爷 เท่านั้น ที่คงอยู่ปกป้องรักษาดูแลภายในบ้าน เทพเจ้าเตาไฟรู้ถึงแผนการชั่วนี้ จึงรีบหาทางรับมือ ได้คิดวิธีแก้โดยออกอุบายว่า ในช่วงเวลาที่เทพเจ้าเตาไฟขึ้นสวรรค์ไปเฝ้าเจ๊กเซียนฮ่องเต้ (ตั้งแต่วันที่ 23 เดือน 12 จนถึงวันสิ้นปีใหม่ตามปฏิทินจันทรคติ) จนถึงก่อนเทพเจ้าไฟ

จะกลับมา มนุษย์ทุกคนต้องปิดกวาดบ้านช่องให้สะอาด ไม่มีแม้แต่ฝุ่นละออง หากไม่อย่างนั้นเทพเจ้าเตาไฟจะไม่เข้าบ้านเด็ดขาด มนุษย์ทุกคนทำตามคำขอ เทพเจ้าเตาไฟอย่างดี พอถึงเวลาที่เทพหวังหลังกวาดมาตรวจสอพบก็พบว่า บ้านของมนุษย์ล้วนสะอาดสวยงาม ผู้คนต่างยิ้มแย้มแจ่มใสมีความสุข และไม่พบเครื่องหมายที่แสดงถึงพฤติกรรมอันชั่วร้ายเลย จึงรีบกลับสวรรค์ นำเรื่อง ที่มนุษย์พรำภาวนาให้ปีใหม่นี้มีความสุขความเจริญ ขึ้นไปรายงานต่อ เจ้าเทียนส่องเต้ เมื่อพระองค์ทราบเรื่องก็โกรธเทพซานชื่อจันตัวสั้น สั่งให้จับตัว เทพซานชื่อมาลงโทษ และสั่งให้ช่างไว้ที่คุกสวรรค์ตลอดกาล เพื่อตอบแทน บุญคุณนี้ หลังจากส่งเทพเจ้าเตาไฟขึ้นสวรรค์ ผู้คนจึงเริ่มทำความสะอาด บ้านเรือนของตนจวบจนถึงคืนวันสิ้นปีใหม่ แต่ในปัจจุบันการไหว้เทพเจ้าเตาไฟ ในครอบครัวชาวจีนทางภาคตะวันออกได้ลดลงไปเป็นอย่างมาก เหตุผลหนึ่ง คือ ผู้คนไม่นิยมใช้เตาถ่านในการประกอบอาหาร เพราะการหุงต้มโดยใช้แก๊ส ได้รับความสะดวกมากกว่า ทำให้เตาไฟในครัวเรือนได้หมดสิ้นไป และรูปแบบ ของครัวก็มีแบบที่ทันสมัยขึ้น

เทศกาลตรุษจีน

เช่นเดียวกับวันคริสต์มาสที่มีความสำคัญต่อประเทศตะวันตก เทศกาล ตรุษจีนก็ถือเป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุดของชาวจีน ถึงแม้ความหมายของตรุษจีน และรูปแบบการฉลองเทศกาลตรุษจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตาม ยุคสมัย แต่สำหรับชาวจีนแล้ว ตรุษจีนยังคงมีฐานะที่สำคัญที่สุดที่เทศกาลอื่นๆ มิอาจทดแทนหรือเทียบเท่าได้ (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2550, หน้า 23)

เล่ากันว่า เทศกาลตรุษจีนมีประวัติยาวนานกว่าสี่พันปีแล้ว เดิมทีไม่ได้ เรียกตรุษจีนและก็ได้กำหนดเวลาที่แน่นอนด้วย เมื่อ 2001 ปี ก่อนคริสตกาล คนในสมัยนั้นถือการโคจรรอบหนึ่งของดาวจูปีเตอร์เป็นหนึ่งใน “ซู่ย” จึงเรียก ตรุษจีนว่า “ซู่ย” เมื่อ 1,000 ปี ก่อนคริสตกาล ผู้คนเรียกตรุษจีนว่า “เหนียน” ซึ่งมีความหมายว่าการเก็บเกี่ยวได้ผลอุดมสมบูรณ์

ตามประเพณีพื้นบ้าน เทศกาลตรุษจีนจะเริ่มตั้งแต่วันที่ 23 เดือน 12 ตามปฏิทินจันทรคติของจีนไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือนอ้ายตามปฏิทินจันทรคติของจีน ในช่วงนี้ คืบวันที่ 30 เดือน 12 ซึ่งเป็นวันส่งท้ายปีเก่า และวันที่ 1 เดือนอ้ายหรือวันชิวอิก 正月 จะเป็นวาระสำคัญที่สุดในช่วงเทศกาลตรุษจีน ซึ่งจะกินเวลาทั้งหมดประมาณ 3 อาทิตย์ ปัจจุบันจะเหลืออาทิตย์เดียว

ในวันส่งท้ายปีใหม่หรือวันที่ 30 ช่วงเช้า ชาวจีนจะทำการเซ่นไหว้เจ้าที่หรือเทพเทวดา ด้วยชุด ซาแซ คือ หมู เบ็ด ไก่ ขนมหียน และขนมถ้วยฟู ส่วนผลไม้ก็มีส้มสีทอง องุ่น แอปเปิ้ล พร้อมทั้งกระดาษเงินกระดาษทอง ตกสายจะเซ่นไหว้บรรพบุรุษซึ่งจะไหว้ในเวลาไม่เกินเที่ยง เครื่องไหว้ก็เป็นแบบเดียวกับไหว้เจ้าที่หรืออาจไหว้โดยจัดแบบเต็มๆ คือ 10 อย่าง ซึ่งหนึ่งในนั้นต้องมีน้ำแกงเพื่ออวยพรให้ชีวิตราบรื่น ไหว้หมูเพื่อให้สมบุญพูลสุข รวมถึงเส้นหมี่ซึ่งชาวจีนเชื่อว่าการไหว้เส้นหมี่จะทำให้ตนมีอายุยืนยาวเหมือนเส้นหมี่ที่ไหว้ พร้อมทั้งผลไม้ต่างๆ ขนมถ้วยฟู ขนมสาลี่ ขนมหียน ขนมแข่ง ของหวาน เช่น ลูกบัวต้ม ข้าวน้ำชาและสุรา เมื่อเสร็จพิธีโดยส่วนมากจะใช้วิธีดูรูปที่จุดได้ว่าไหม้หมดแล้ว ก็จะนำกระดาษเงินกระดาษทองไปเผา หากไหว้บรรพบุรุษก็จะมีกระดาษที่ตัดเป็นเสื้อผ้า ของใช้ พร้อมทั้งพันธบัตรเงินตรา ทองแท่ง หรือเหรียญเงินเผาไฟด้วย โดยเชื่อว่าผู้ตายจะได้รับสิ่งของหรือเงินที่เผาไปให้ หลังเที่ยงหรือบ่ายก็จะไหว้ผีไม่มีญาติซึ่งของที่ใช้ในการไหว้นั้นก็เป็นแบบเดียวกับที่ใช้ไหว้บรรพบุรุษ

หลังการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ 拜父母 และเหล่าสัมภเวสี 拜好兄弟 ชาวจีนจะไหว้ใช้ซึ่งเอี้ย 財神 หรือเทพเจ้าแห่งโชคลาภก่อน การไหว้ใช้ซึ่งเอี้ย 財神 คือ การไหว้รับทิศที่โลกจะหมุนเข้าหา ณ เวลาแรกของวันตรุษจีน ทำให้ธรรมเนียมไหว้ใช้ซึ่งเอี้ยจะต้องเป็นเวลากลางดึกคืนวันสิ้นปีของจีน ขณะอย่างเวลาเข้าวันตรุษจีนเสมอ ของไหว้เด่นจริงๆ ที่การไหว้อื่นๆ ของจีนไม่มี คือ การไหว้ด้วยกิมฮวย 金花 หรือเรียกเต็มๆ ว่า กิมฮวยอั้งตี้ว 金花紅綢 แปลง่ายๆ ว่า ดอกไม้ทองแพรวแดง ดั้งเดิมเป็นเครื่องประดับหมวกยศของจอหงวนและขุนนางจีนผู้ใหญ่ คนจีนนิยมนำกิมฮวยมาปักประดับที่กระดาษรูป เพื่ออวยพรให้ลูกหลานก้าวหน้ารุ่งเรืองได้เป็นใหญ่เป็นโต ซึ่งจะ

ต้องเปลี่ยนกิมฮวยเป็นคู่ใหม่ในวันตรุษจีนทุกปี โดยการนำมาไหว้ใช้ซึ่งเอี้ย เพื่อให้เป็นมงคลก่อน

หลังจากการไหว้เทพเจ้าและบรรพบุรุษแล้ว ค่ำวันสิ้นปีสมาชิกของครอบครัวจะร่วมกันกินอาหารค่ำ อาหารมื้อนี้ต้องพิถีพิถันเป็นพิเศษ เช่น ปลาที่ภาษาจีนกลางเรียก “อิว” ที่แปลว่า “เหลือ” เต้าฮู้ ซึ่งคล้ายเสียงคำว่า “ฟู” แปลว่า ร่ำรวย หลังอาหารค่ำเด็กในครอบครัวจะรอรับอั่งเปา 红包 หรือที่เรียกว่า ตะฮะเอี้ย คำว่า อั่งเปา แปลว่า ซองแดง แต่ก่อนนิยมจะให้กันเฉพาะในครอบครัว และขยายวงไปถึงคนที่รักใคร่นับถือ ซึ่งธรรมเนียมการให้อั่งเปา จะต้องเป็นเลขคู่เสมอ ซึ่งส่วนมากจะให้เพิ่มทุกปี สำหรับพ่อค้าชาวจีนในวันตรุษจีนนิยมมอบอั่งเปาหรือเงินตะฮะเอี้ยให้กับลูกจ้างหรือคนงาน เพื่อเป็นรางวัลสินน้ำใจหลังจากอยู่ทำงานมาตลอดปี เหมือนประเทศในยุโรปหรืออเมริกาที่ให้อโบนัสในวันสิ้นปี เพียงอย่างเดียว

เทศกาลหยวนเซียว

วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนอ้าย ตามปฏิทินจันทรคติของจีน เป็นเทศกาลหยวนเซียว ซึ่งเป็นเทศกาลเก่าแก่อีกเทศกาลหนึ่งของจีน และเป็นเทศกาลที่ต่อจากตรุษจีน ค่ำของเทศกาลหยวนเซียวเป็นค่ำแรกของปีใหม่ที่เห็นพระจันทร์เต็มดวง ค่ำนั้นมีประเพณีแขวนโคมไฟ ดังนั้น เทศกาลหยวนเซียวจึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “เทศกาลโคมไฟ” (หลี่เสี่ยวเซียง, 2551, หน้า 33)

ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นประเพณีของเทศกาลหยวนเซียว คือ การกินขนมบัวลอยที่ทำจากแป้งข้าวเจ้า ภายในขนมบัวลอยมีไส้หวานและไส้เค็ม บั๊นเป็นลูกกลมๆ แล้วนำไปต้มกับน้ำตาลหรือนำไปทอด ในยุคแรกชาวจีนเรียกขนมชนิดนี้ว่า ฎุหยวนจื่อ ต่อมาก็เรียกว่า ทังถวน หรือ ทังหยวน โดยมีความหมายเหมือนกัน หมายถึง การอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันของคนในครอบครัว

เทศกาลวันเซ็งเม้ง

วันเซ็งเม้งเป็น 1 ของ 24 ฤดูกาลตามจันทรคติของจีน ส่วนมากจะเป็น

ช่วงเวลาต้นเดือนเมษายนตามปฏิทินสมัยปัจจุบัน พอถึงวันนั้นผู้คนจะเดินทางไปยังสุสานที่ฝังศพบรรพบุรุษเพื่อกราบไหว้ ในปัจจุบันลูกหลานจีนจะไปไหว้ก่อนวันเซ็งเม้งเพื่อความสะดวกในการเดินทาง นอกจากไหว้สุสานบรรพบุรุษแล้วยังได้ตัดหญ้าที่ขึ้นบนสุสาน ทำความสะอาดสุสาน เติมนิมนใหม่บนสุสาน แล้วจุกฎู๋เทียนเซ่นไหว้อาหารคาวหวาน เผากระดาษเงินกระดาษทอง จุดประทัดรวมทั้งประดับตกแต่งสุสานด้วยดอกไม้ กระดาษสี บางคนไม่เพียงเผากระดาษเงินกระดาษทองที่หน้าสุสานแล้ว แต่ยังทำกับข้าว 10 อย่างไปวางไว้หน้าสุสานด้วย เช่น ปัจจุบันที่พบเห็นในประเทศไทย บุตรหลานชาวจีนเมื่อไปไหว้สุสานของบรรพบุรุษ จะนำอาหารจำนวนมากไปด้วยและเมื่อเสร็จพิธีไหว้แล้วก็จะรวมกันกินอาหารเหล่านั้น เป็นการสร้างความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่ญาติ ซึ่งนับเป็นการรวมญาติอีกวิธีหนึ่ง พวกเขามีความเชื่อว่าการเซ่นไหว้บรรพบุรุษจะทำให้พวกเขามีความเจริญรุ่งเรือง ทำไมวันเซ็งเม้งใช้คำว่า เซ็งเม้ง ตามภาษาจีนกลาง เซ็งเม้ง หมายความว่า สดชื่น สว่าง และแจ่มใส ก็เพราะว่าช่วงนี้เป็นต้นฤดูใบไม้ผลิ ท้องฟ้าแจ่มใส อากาศสดชื่น หญ้ากำลังขึ้นเขียวป่าไม้เริ่มผลิติดอกออกใบ เป็นช่วงเวลาเริ่มทำไร่ไถนา ในจำนวนการเกษตรของจีนมีการบรรยายถึงเทศกาลเซ็งเม้งกับการเกษตร เช่น ซิงหมิงเจียนไฮ่ว จิงกวาจิงไต้ ความหมาย คือ ก่อนและหลังช่วงเซ็งเม้ง เป็นเวลาเหมาะสมที่จะปลูกแตง ปลูกถั่ว และยังมีสำนวนกล่าวว่า การปลูกต้นไม้ใหม่ต้องไม่เกินเทศกาลเซ็งเม้ง ช่วงเวลาก่อนเซ็งเม้งพืชอะไรก็ปลูกขึ้นได้ดีหมด

ข้อห้ามของชาวจีนโบราณที่บางคนยังยึดถือปฏิบัติจนทุกวันนี้ ตามประเพณีเก่า ห้ามสตรีมีครรภ์หรือมีประจำเดือนเข้าร่วมพิธีเซ่นไหว้ ลูกหลานจะไม่ปลูกดอกไม้บนหลุมสุสาน ยกเว้นหญ้าเท่านั้น เพราะมีผลด้านโช้ว นอกจากนี้ หากต้องการถ่ายรูปกับสุสานบรรพชน จะไม่ถ่ายรูปติดกับสุสานของคนอื่น ด้วยชาวจีนที่สูงอายุและมีฐานะดีนิยมตระเวนหาสถานที่สร้างสุสาน (ฮวงจุ้ย) ตั้งแต่ช่วงเขียดใหญ่ (วันเกิด 60 ปี) เราเรียกว่า แซกนัย ว่าเพื่อเป็นการคุ้มครองชะตาตนเองให้สุขภาพแข็งแรง และถือเป็นการสร้างสุขภาพแข็งแรง ซึ่งสุสานหรือฮวงจุ้ยของท่านผู้ยังไม่วายชนม์ สังเกตง่ายๆ อักษรชื่อจะลงสีแดง

เทศกาลกินบ๊ะจ่าง

เทศกาลกินขนมบ๊ะจ่างที่คนไทยรู้จักกันดี ที่จัดขึ้นทุกปีในวันที่ 5 เดือน 5 ตามปฏิทินจันทรคติ ในรอบสัปดาห์ระหว่างเทศกาลนี้ หลายครอบครัว จะห่อขนมบ๊ะจ่าง หรือขนมจ่างที่ทำจากข้าวเหนียว ช้างในห่อเนื้อสัตว์ เห็ด ถั่วแดง เกาลัด ลูกบัว ไข่เค็ม และเครื่องปรุงต่างๆ เป็นรูปสามเหลี่ยม ใช้เชือกมัด แล้วนำไปนึ่ง

มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับที่มาของเทศกาลกินขนมบ๊ะจ่าง เป็นเรื่องราวโศกนาฏกรรมของนักกวีแห่งนครรัฐฉุ่ ผู้มีความรักชาติยิ่ง ในปลายสมัยราชวงศ์จั้นกั๋ว นามว่า ซีวี๋หยวน ตำนานเล่าว่า ซีวี๋หยวนเดิมเป็นขุนนางใกล้ชิดกับฮ่องเต้ฉู่หวัง ได้ทูลให้ฮ่องเต้รวบรวมเขตแดนน้อยใหญ่โดยรอบนคร เพื่อเตรียมรับศึกกับนครรัฐฉินซึ่งกำลังขยายอิทธิพล ทว่าฮ่องเต้ไม่เชื่อ เพราะถูกเป่าหูจากขุนนางกังฉิน ฮ่องเต้ นอกจากไม่ยอมรับความคิด แล้วยังเนรเทศซีวี๋หยวน ออกนอกรัฐอีกด้วย ภายหลังทหารฉินยกทัพมาถล่มนครรัฐฉุ่ และยึดนครรัฐฉุ่ ได้สำเร็จ ซีวี๋หยวนฆ่าใจกระโตน้ำฆ่าตัวตายที่แม่น้ำหมี่หลิวเจียง

ในวันที่ซีวี๋หยวนกระโตน้ำฆ่าตัวตาย ตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ก่อนคริสตศักราช 278 ปี ซีวี๋หยวนเป็นที่รักนับถือของราษฎรในนครรัฐฉุ่ยิ่ง เพราะเป็นคนที่รักชาติและซื่อสัตย์ ประชาชนต่างเห็นใจในความจงรักภักดีของเขาอย่างมาก เมื่อรู้ว่าซีวี๋หยวนโตน้ำฆ่าตัวตาย ต่างพากันนำเรือออกไปยังแม่น้ำ เพื่อหวังช่วยชีวิตซีวี๋หยวน แต่ไม่เป็นผล ชาวเมืองจึงหาศพซีวี๋หยวน แต่ไม่พบ ด้วยเกรงว่าปลาจะมาแทะกินร่างของซีวี๋หยวน จึงคิดทำขนมข้าวเหนียวห่อใบไผ่ โยนลงไปแม่น้ำให้ปลากินแทน นั่นเป็นกำเนิดของประเพณีกินบ๊ะจ่างที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

เทศกาลสารทจีน

วันสารทจีนหรือเทศกาล “จงหยวนเจี๋ย” ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติ เป็นการไหว้ครั้งที่ 5 ของปี มีความสำคัญอันดับสองรองจากตรุษจีน ชาวจีนแต่จิว เรียกว่า ชิกง்யั่บิว แปลว่า เทศกาลเดือน 7

นอกจากนี้ ยังมีชื่อที่นิยมเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า กุ่ยโจ๊ย แปลว่า เทศกาลผี ซึ่งถือเป็นเทศกาลที่ใหญ่ที่สุดตามประเพณีจีน ที่จัดขึ้นเพื่อผีโดยเฉพาะ ตามประเพณีความเชื่อ เดือน 7 ถือเป็นเดือนที่ทำนพยามจะเปิดประตูรก เพื่อให้เหล่าผีทั้งหลายออกมาเที่ยวโลกมนุษย์เพื่อรับของเซ่นไหว้ได้ วัน 15 ค่ำ เป็นวันไหว้ใหญ่ทั้งผีบรรพชนและผีไม่มีญาติ วันสิ้นเดือน 7 (30 ค่ำ หรือแรม 15 ค่ำ) เป็นวันปิดประตูมโลก ผีที่ยังไม่ได้ไปผุดไปเกิดต้องกลับเข้ายมโลก การที่คนไทยเรียกเทศกาลสารทจีน อาจเป็นเพราะวันนี้ใกล้กับวันสารทไทย อีกทั้งอยู่ในช่วงต้นฤดูสารทหรือชิวเทียนของจีนอีกด้วย (จิตรา ก่อนนทเกียรติ, 2550, หน้า 88)

ตามความเชื่อของจีนโบราณเดือน 7 เป็นเดือนดีและเดือนร้าย เพราะเป็นเทศกาลเก็บเกี่ยวข้าวชาวนาจะนำผลแรกได้ (ข้าวใหม่) ไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษก่อน ซึ่งจะไหว้ภายในบ้าน แต่เทพประจำเดือน 7 เป็นเทพแห่งความตายจึงต้องเซ่นไหว้ต่างหากออกไป ทั้งยังเชื่อว่าผีร่อนเร่ไม่มีญาติจะคอยแย่งกินของเซ่นไหว้ ดังนั้นพอถึงฤดูจึงต้องเซ่นไหว้บรรพบุรุษและเซ่นไหว้ผีไม่มีญาติอีกต่างหากออกไป ชาวจีนจะเรียกผีไม่มีญาติว่า ฮ้อเฮียตี๋ แปลว่า พี่น้องที่ตี การไหว้ฮ้อเฮียตี๋จะไหว้นอกบ้านตรงหน้าประตู ในบางแห่งชาวจีนจะไม่นิยมไหว้ผีไม่มีญาติแต่จะยกไปไหว้รวมกันในศาลเจ้า เป็นกิจกรรมที่พี่น้องชาวจีนทำร่วมกัน โดยเรียกว่า “ชิวโกว” นอกจากมีการเซ่นไหว้ด้วยอาหารคาวหวานต่างๆ หลายชนิดและปริมาณมากแล้ว กับข้าวบางอย่างไหว้ทั้งหมด ของไหว้ทุกอย่างจะปักรูปดอกหนึ่งและไหว่นานจนรูปหมดดอก การไหว้ใช้กระดาษเงินกระดาษทองไหว้โดยกำหนดแผ่นใหญ่ที่เรียกว่า เงินเตี้ย เป็นการไหว้เจ้า หากไหว้ผีก็จะใช้แผ่นเล็กที่เรียกว่า กิมจั้ว เมื่อรูปหมดดอกก็จะเผากระดาษลา จากนั้นเอาข้าวสารกับเกลือชั้ตชายคาบ้านเพื่อไล่ให้ผีกลับ เพราะกลัวว่าจะมีผีอยู่ต่อเป็นภัยแก่คนในบ้าน

นอกจากนั้น ยังมีจัดงานทิ้งกระดาษเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่เหล่าผีไม่มีญาติ ศาลเจ้าแต่ละแห่งกำหนดวันต่างกันไป วิธีการทิ้งกระดาษจะเป็นการนำข้าวสารอาหารแห้ง เสื้อผ้า หรือเงินไปแจกให้กับคนยากจนที่มารอรับ สมัยก่อนการทิ้งกระดาษจะสร้างเป็นปะรำพิธีหรือหอไม้ไผ่สูง แล้วนำผลหมากรู้หรือภาชนะบรรจุหมายเลขหรือตัวที่เสียบไว้ ภายในกำหนดสิ่งของนำใส่กระดาษขึ้นไปยังหอสูง

เสร็จแล้วจะไปยผลหมากรหรือภาชนะที่มีหมายเลขหรือสิ่งของที่กำหนดให้กับชาวบ้านที่คอยอยู่ ชาวบ้านส่วนมากที่ยากจนจะแย่งกันเก็บแล้วนำหมายเลขหรือรายการที่เขียนไว้ในผลหมากรหรือภาชนะไปแลกกับของที่กำหนดไว้ ของที่ได้จะมีค่าแตกต่างกันไปแล้วแต่โชคของแต่ละคน การทิ้งกระดาษยังเป็นประเพณีที่ชาวจีนรักษาไว้ เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษหรือผีไม่มีญาติ เหมือนที่พุทธศาสนาเชื่อในการทำบุญและทำทาน

เทศกาลวันไหว้พระจันทร์

ภาษาจีนเรียกวันไหว้พระจันทร์ว่า “จงชิว” ที่มาของคำว่า จงชิว คือเดือนแปดตามปฏิทินจันทรคติ ตกอยู่ช่วงกลางฤดูใบไม้ร่วง วันไหว้พระจันทร์เป็นการไหว้ครั้งที่ 6 ของปี เป็นการไหว้เจ้าแม่กวนอิม และมีของไหว้ที่เป็นแบบเฉพาะ มีขนมไหว้พระจันทร์ที่เป็นขนมอบใส่ไส้ผลไม้กวน หรือถั่วแดงกวน เม็ดบัว และไข่เค็มเฉพาะไข่แดง แต่ในประเทศไทยขนมไหว้พระจันทร์จะทำให้มีรสชาติแบบไทยๆ โดยให้ทุเรียนผสมกับลูกเกาลัดด้วย บ้านเจดีย์น้ำตาลรวมถึงผลไม้ต่างๆ มีต้นอ้อยประดับทำเป็นชุ้มอยู่หน้าโต๊ะที่ไหว้ เทียนดอกใหญ่สีแดง กิ่งหลิวดอกไม้ การตั้งโต๊ะไหว้ต้องเสร็จก่อนพระจันทร์ลอยสูงเกินขอบฟ้า และเก็บโต๊ะก่อนที่พระจันทร์จะเลยหัวหรือเมื่อเทียนดอกใหญ่สีแดงดับลง โดยจัดโต๊ะไหว้หันไปทางทิศตะวันออกที่พระจันทร์ใหญ่และส่องแสงสว่างเป็นพิเศษ ทอแสงสอดส่องทำให้พื้นโลกได้เรืองรองไปด้วยแสงสีนวล เรื่องราวของนางในพระจันทร์เป็นเหมือนนิยายที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา เช่น เรื่องเทพธิดาในดวงจันทร์ที่เล่าสืบต่อกันมาว่า (จิตรรา ก่อฉันทเกียรติ, 2550, หน้า109)

จากหนังสือบันทึกโบราณ ระบุว่า พิธีไหว้พระจันทร์เริ่มขึ้นในสมัยราชวงศ์ถัง ซึ่งที่มาของพิธีในเทศกาลนี้ มีส่วนเกี่ยวเนื่องกับตำนานความฝันของกษัตริย์ถังหมิงหวง ในกลางดึกของคืนเดือนเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 กษัตริย์ถังหมิงหวงบรรทมหลับ แล้วทรงพระสุบินว่า พระองค์ลอยขึ้นไปเที่ยวชมพระราชวังบนดวงจันทร์ และได้พบเทพธิดาบนดวงจันทร์กำลังรำย่ำอยู่อย่างงดงาม ในฝันพระองค์ทรงเพลิดเพลินเกษมสำราญเป็นอย่างยิ่ง กระทั่งเมื่อ

ตื่นบรรทมทรงโปรดให้พระสุบินเป็นจริง จึงมีรับสั่งให้นางสนมแต่งตัวและ
ร่ายรำเลียนแบบเทพธิดาในฝัน ตั้งแต่นั้นมาทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 พระองค์
จะจัดให้มีการร่ายรำและทอดพระเนตรความงามของดวงจันทร์ไปพร้อมกัน

ในเทศกาลไหว้พระจันทร์จะมีการไหว้ขนมเปี๊ยะ ขนมไหว้พระจันทร์ที่เป็น
ขนมเปี๊ยะ มีเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพงศาวดารจีนอยู่ด้วย กล่าวคือ เมื่อประมาณ
600 ปีก่อน ในยุคราชวงศ์หยวน เจงกิสข่านแห่งมองโกล เข้ายึดครอง
แผ่นดินจีนและปกครองชาวจีนอย่างเข้มงวด โดยกำหนดให้แต่ละครอบครัว
มีมิดที่ใช้ทำอาหารได้เพียงเล่มเดียว ชาวจีนกลุ่มหนึ่งได้ก่อตั้งขบวนการใต้ดิน
เพื่อทำการกบฏ พวกเขาคิดอุบายโดยอาศัยงานในวันไหว้พระจันทร์ ซึ่งม
ีการทำขนมเปี๊ยะใหญ่และมีไส้หนา และนำไปมอบให้กับเพื่อนบ้านโดยอ้างว่า
เป็นประเพณี โดยภายในขนมเปี๊ยะได้ซ่อนจดหมายนัดแนะกำจัดพวกมองโกล
กำหนดเวลาเที่ยงคืนของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นเวลาก่อการ โดยนำไปแจก
ในหมู่ญาติสนิทมิตรสหาย เมื่อถึงเวลาที่นัดหมายก็ลงมือสังหารพวกมองโกล
ทันที ภายหลังจากจีนได้เอกราชคืนมา ได้ถือวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็น
วันไหว้พระจันทร์เรื่อยมา และนำขนมเปี๊ยะมาไหว้พระจันทร์อีกด้วย เพราะถือ
เป็นสัญลักษณ์แห่งมิตรภาพและความสามัคคีร่วมกัน

เทศกาลกินเจ

การกินเจเข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับชาวจีนแผ่นดินใหญ่ที่อพยพ
เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในประเทศไทย ความเชื่อในกุศลผลบุญที่จะนำ
ความสุขสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา และได้ไปสวรรค์เมื่อตายไปแล้ว ทำให้เกิด
การทำทานและการปล่อยสัตว์ทั้งหลาย ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณที่คงอยู่
แม้จะตายไปจากโลกนี้แล้ว แต่วิญญาณจะไปนรก สวรรค์ ตามผลบุญหรือ
ผลกรรมของตน ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้า อันนำไปสู่การประกอบพิธีกรรมต่างๆ
จากความเชื่อด้านสุขภาพซึ่งเป็นความเชื่อเชิงวิทยาศาสตร์ว่า การกินเจจะ
ทำให้สุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง เพราะอาหารเจเป็นอาหารที่ปรุงจากผักและ
ผลไม้ที่มีประโยชน์ อีกทั้งยังเป็นผลดีต่อระบบย่อยอาหารและขับถ่ายของ

ร่างกาย และทำให้สุขภาพจิตของผู้กินเจดีขึ้น มีแต่ความเมตตาและเอื้อเฟื้อ
เผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมมีแต่ความสุข ประเพณีกินเจของ
ชาวจีนในประเทศไทย ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมไทยเชื้อสายจีน
เป็นอย่างดี จากความเชื่อที่ว่า การกินเจโดยการละเว้นเนื้อสัตว์จะได้บุญกุศล
มาก เป็นการช่วยสะเดาะเคราะห์ บัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บหรือโรคร้ายให้หายได้
ทำให้เห็นว่าผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมกินเจเพิ่มขึ้นทุกปี

ในวันขึ้น 6 ค่ำ ทางศาลเจ้าที่จัดงานกินเจจะกำหนดให้เป็นวันอภัยทาน
โดยให้ผู้ถือศีลกินเจได้ทำการปล่อยชีวิตสัตว์เป็นการสร้างกุศล ซึ่งสาธุชน
จะหลังไหลเข้ามาร่วมพิธีในวันนี้เป็นจำนวนมาก เพราะเชื่อกันว่า การปล่อย
ชีวิตสัตว์จะสามารถสะเดาะเคราะห์และต่ออายุของตนเองให้ยืนยาวได้ ทั้งยัง
ถือกันอีกด้วยว่า ในวันขึ้น 3 ค่ำ 6 ค่ำ และ 9 ค่ำ เป็นวันพิธีที่มีความสำคัญ
กว่าพิธีอื่นๆ หรือที่ชาวจีนเรียกกันว่า “ตัวเจ้คี่” ซึ่งในวันขึ้น 6 ค่ำนี้ ถือเป็นวันที่
สำคัญที่สุด และในวันขึ้น 7 ค่ำ ทางศาลเจ้าจะมีการกำหนดให้เป็นวันลอยกระทง
ซึ่งต่างจากพิธีลอยกระทงของไทยที่มีความหมายในการบูชาพระแม่คงคา
ที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย แต่การลอยกระทงในวันนี้มีจุดประสงค์เพื่ออุทิศ
ส่วนกุศลแก่บรรดาวิญญาณทางน้ำ และถือเป็นการบอกกล่าวแก่ดวงวิญญาณ
ทั้งหลาย ให้มารับส่วนกุศลในพิธีทิ้งกระจาดที่ศาลเจ้าที่จะจัดขึ้นในวันขึ้น 8 ค่ำ
“วันทิ้งกระจาด” (อุลั้งเส่งหวย) ซึ่งพิธีการทิ้งกระจาดนี้ชาวจีนจะเรียกกันโดย
ทั่วไปว่า “ซีโกว” แปลว่า การบริจาคทานให้แก่ดวงวิญญาณไร้ญาติ ซึ่งบางแห่ง
ก็เรียกว่า “โหวไตว” แปลว่า การโปรดสัตว์

เทศกาลต่างๆ ตามประเพณีของชาวจีน ยังเป็นการเพิ่มสีสันให้กับชีวิต
เป็นการผ่อนคลายความเครียดจากการประกอบอาชีพหน้าที่การงาน ดั่งบทกวี
ของ “ตู้มู่” ในสมัยราชวงศ์ถัง ที่กล่าวว่า “เอาความเมาเข้าสนองเทศกาล”
มีคำกล่าวที่ว่า “ห่างกันร้อยลี้ประเพณีต่าง ห่างกันพันลี้ธรรมเนียมต่าง” ดังที่
ทุกเทศกาลล้วนสืบทอดและตกผลึกจากมรดกวัฒนธรรมของคน

รายการอ้างอิง

- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2547). *วัฒนธรรมไทยจีน: ไม่รู้ต้องแสวง*. กรุงเทพฯ: สีดา.
- จิตรา ก่อนนทเกียรติ. (2550). *ธรรมเนียมจีนมีเหมือนมีต่างและมีแปลก (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: ทรวงธรรม.
- หลี่เสี่ยวเฉียง. (2551). *ต้นกำเนิดชนชาติและประเพณีจีน*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University